

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il
אוצר השירה
והמליצה
י"ח טביוב
ר' עזריה מן האדומים (ד"ר-רוסס').

החכם הגדול והמבקר החריף הזה נולד במנטובה, איטליה, ממשפחה רבת-היתש, בשנת רע"ג או רע"ד וימת בשנת שלי"ח. הוא למד בנעוריו הרבה תורה וחכמה וידע על כורין, מלבד שפת עבר, גם לשון לטינה ואיטלקית, וגם שפת יוון. את חכמתו הגדולה ובקיאותו הנפלאה בספרי חכמי ישראל וחכמי אומות-העולם תשף לנו בספרו רב הערך "מאור עינים", הספר הזה סכיל חקירות בבקורת חריפה בדבריו ימי ישראל ובעינים שונים הנוגעים בחכמת ישראל, וחקירותיו ובקורותיו היו לעינים להכמי ישראל ולחכמי אומות-העולם עד היום הזה. ואולם כדורו הקים הספר הזה סער גדול במחנה ישראל, והרבנים החרדים הוציאו עליו משפט תרם (ר' יוסף קארו, מחבר ה"שלחן ערוך", החרים את הס' "מאור עינים" תכף כאשר יצא לאור, ימים אחדים לפני מותו, ומהר"ל מפראג גם הוא אמר לקרא בו).

רע"ן האדומים היה גם סופר חרוץ בשפ"ע, ומחקריו כתובים בסגנון כהיר, נמרץ וחרף, שאין דוגמתו בספרות המחקרית בעת ההיא. גם במליצות ושירים נסה כחו אבל לא הצליח במקצוע זה. — אנחנו נביא בזה דוגמאות ממאמרו "קול אלהים" שכתב על הרע"ש שחיה בעיר פירארה בשנת שלי"א.

„קול אלהים“.

עליו בלהות כניע מהתראות אליו כי האדמה תשא או שממה, תבל ויושבי בה. והנה בתחלה בין התרדמה והשעמום יחשוב האדם היות הבחלה היא להב אש, עד אכדון תאכל, או רעם אשר כניע ינמא ארץ; כי לא ידעו בראשיתו מה הוא, עד אשר הורגש הנדנדוד והרעדה בכל ערש ומשכב מוצע מתחת, ואז בחוש התודע כי הסער הגדול הזה הלא הוא רעש חזק המרגיז ארץ ממקומה. והאיש אשר רוח בו יעריץ ויברך את האל הגדול אשר זו כחו מלא עולמו, דום והתחולל לו כי יעמיד תבל מועטו והונח לנו. ויהי כן באמת, כי עוד מעט חדלו פרוץ הקולות, והארץ לשעתה שקטה; אך לא שב האלהים

יום הזכרון, שבעה עשר להדש כסלו, שמונה עשר לנובימבר, שנת חמשת אלפים ושלש מאות ואחת ושלשים ליצייה כפי חשבוננו, לילה שמחרתו יום הששי קרוב לשעה העשירית, עת המצא בני האדם כתנומת עלי משכב, נשמע כמחע פתאום קול רעש גדול וחזק מאד נמשך כחצי עשירית שעה. אשר כמוה באמונה לא נהיה בדורותינו אלה גם אבותינו לא ספרו לנו עליו ממאות שנים עד הנה. ולכך מהמית הקול והבעתה הנשמעת על סני רקיע השמים, הנה היו הרעפים ומרובי הגנות דא לדא נקשן ומתנודדים, באופן כי כל השומע טמי חרש לא ישמע) תצילנה שהי אוניו ולכו יחיל בקרבנו, ההפך

מחרון אפו כאשר עלה על לבנו, כי מאז עד אור הבוקר היה הקרקע עת אחר עת מתעורר להתנעש, ושאל מתחת לרנעים וסרוגים נוע תנוע להתנודד; באופן כי רבים עמדו על מספר רעשים קטנים אשר הורגשו בשלש שעות ההנה, ויעידו כי היו משמנה עשר ומעלה. אשר על כן כל אדם בלי ספק נעור ממעון משכבו, ויקומו אב ואם על בנים מעל המטה לראות מה יהיה בעיר, כי עת רעדה ופחד היא, לא עת מנוחה וחבוק ידיים. והנה מחמת הרעש הראשון האמור נהרסו מעל הגנות כמה תלפיות ומעלי-עשן, כל שהוא תלול ונבוה. וישכימו העם בהכיר איש את רעהו מסובכים בעיר וברחובות, לראות את המפולת ולדבר במקהלות על המופת אשר היה בארץ. עודם מדברים והיום יום הששי רד עד השעה תשע עשרה, והי רעש אחר בינוני וכן בשעת שתיים ועשרים. גם בשעה הראשונה לליל שבת-קדש ובשעה השניה ממנו, כלם רעשים מבהילים ומרניזים לכב כל אנוש בקרבנו, אך לא כועם וחרדת הראשון אשר זכרנו. והי בשעה השלישית ליל השבת הנורא ההוא, סר אל יושבי המחוז הזה סר רעש אחר חזק מאד, אשר נמשך גם הוא כהצי עשירית שעה, מפרק בנינים ומשבר חומות ומכה הבתים רסיסים ובקיעים יותר הרבה מרעש האמש הקודמת, אשר בראשון ההוא נבר הקול על הגדוד, ובוה נבר מאד הגדוד על הקול. והנה לא שמר תכונתו להניע את הארץ אל עבר אחד לבה, כי אם רצוא ושוב ממערב למזרח ואחר כן מן הדרום לצפון, כמצווה ועושה להרכות ההשחתה ושאיית הארץ. והוא באמת אשר הרבה מה העיר הגדולה פיררזה הריסות ופרצים. כי כל מה שהיו בניניה

חזקים וכבדים, ובפרט אשר נמצאו במקצועות השוקים והמבואות לראש פנה, בלי מנן וצנה של בית אחר מתחבר אליהם ומחזיקם, רבו בכלם הבקיעים והמפולות ותהי הארץ לחרדת אלהים. או כל עם פיררזה מנער ועד זקן נכהלו מאד, ונחפזו לנוס מבתיהם הספונים, ומצל כל קורה וחומה הטובה היא אם רעה, אל תחת השמים בהוצות ובגנות כל ביתן אשר ימצאו. ויעזבו את רכושם ואת קנינם רטושים ונטושים, כי רעדה אחזתם מן יסלו עליהם הבתים פתאום כאשר קרה ליותר משנעים בני העיר ועיר שם, ועיר שם, כי לא יכלו מהר המלט ונעשו בתיים קבריהם כרנע. ומה לא ישא האלהים פשע עמו לעת כזאת, אשר עם היות או שבת לה, הנה לפקוח נפש ולהציל את הנופים נכונים לעבודתו נצח; רבים לקחו את ילדיהם בחיקם, ושמלותם עם הרכה מצ כיהם, צרורות על שכמם, ונר או אנוקה להגליהם בידם בלי הבדיל בין הקדש ובין החול, כאלו שבת או ה' בפיררזה מועד ושבת, ויצאו ללכת בחפזה נודדים בנוים אל רחובות העיר או אל כל המקום אשר לחאוה יבקשו, נסיד מכל בנין וגדר, וזה להם ישע וחפץ, כי תחת שבתם בצל קורתם יבה או על ראשם קרה נורא וירח בלילה. גם אמנה הפחד הזה היה כמעט למצער כערך המורא הגדול אשר התמיד כל הלילה, יצן מעולם לא עבר בו רביע שעה בלי התנעש הארץ, וכאלו תמיד כזדויותיה יעירו לחדש רעשים ניראים, עד כי חדלו לספור הרעשים הקטנים והבינונים אשר היו במשך הלילה ההוא. כי רבו במספרם מחמשים ומעלה. והנה שני הרעשים האלה אשר עצמו מאד ליל ששי וליל שבת-קדש, לפי מה שהתאמת מעוברי דרך ושוכני ארץ,

אלה. ורבים שכרו להם על שפת הנהר אשר מננג לעיר ספינות ודוגיאות עם בעליהן תופשי משוש, וינורו בתוכן עם בני ביתם לדירת קבע ביום ובלילה. וכל איש תבונה יבקש תמיד להאסף במשמר אל אחוזת מרעיו, כי האמנה המצא האדם לברד ברעש פתאום - סכנה, פן לבו ימות בקרבו ויהי לאבן, וכבר קרה זה לרבים אשר אם לא מתו לשעתן, התחלחלו באופן כי נסלו למשכב ובקרב ימים תמו לנוע. אך עם ההתחברות אל הזולת יעשה לצרה מרחה, כי איש את רעהו ירהבו ולאחיו יאמר: חזק אל יפול לבך עליך. גם לענין זה לא אחדל מספר בפרט נסיון רשום אשר ראיתי בעיני, וכן רבים זולתי ראווה. הן הוא, כי הכבודה אשר הוכיח ה' לי, מפני חמת המצוקות והפחדים האלה, לכה נפל חלל בקרבה, דמה נעבר, ונהפכו פניה לירקון עד היותה כנציב זהב, וכל רואיה אליה ישנחו; ויהי לימים אחרים נכרה עליה התאוה אל המלח, באופן כי לעת האוכל ברוב הפעמים, תחת כל ניד או בשר ולפתן, סת במלח רב תאכל, אם בהצנע לכת אם לעיני רואים, והיה לה טעמו כמעדני מלך. והנה בא האות כי היא שעמדה לה, יען מהולל שם ה' שבה בלי תרופה אחרת לאיתנה, עד כי פניה הנועמים לא היו לה עוד, ועין ראתה תעידה כי בריאותה ואור פניה היה הולך וחזק מדי היות התאוה המשוננת היא הולך וחסור; ויהי לנס. עתה איש תבונה ראה את מעשה האלהים, מסתרי הטבע, הן היתה כזאת הרפואה עולה על רוח איסקולאפיאו ואימוקראטי? אולי קיפור המלח הרע ואידו הנפריתי שעלה מן הארץ והיה בעוכריה, נדחה מפני לח המוב: בא זה ואבד את זה, וחיא בחסר אל

הורגו כדברי חכמי לב בעלי המחקר משך מאתים מיל מקצה העיר פיסריו עד מילאניו; ועם כל זה לא הרעו ולא השחיתו בשום מקום, גם לא נשמע עוד קולם אחרי כן באופן עקרי, רק בפיריה ותחומיה כעשרה מילין סביב לה. כי יום הביעו רעשים מבהילים עשרה ועשרים, הקטנים עם הנדולים, אכן רובם ועקריהם היו בלילה, רבים סביב להצות ויותר מהמה בשעה התשיעית, וממנה גם כן עד לפנות בקר. וכבר מהרבה אנשים אשר שתו לבם להלחלה הזאת, נמנו יותר מעשרה לילות רצופים אשר בס תמיד בין השעה התשיעית לעשירית הורגש רעש עקרי, כאלו האלהים קרא עליו המועד ההוא ולא יעבור. זה הכלל: הרעשים המבהילים אחרי השנים הראשונים שזכרנו, היו מחצות הלילה עד עלות השחר - - -

ולמען דעת כל הכא ועמד על הספור הזה איך ואנה נמלטו כל עם הארץ מן המהפכות האלה? ידע כי אחר שני הרעשים החזקים שאמרנו, בראות בני האדם כי אך זה חלי נמשך ולבם חלל בקרבם, רבים יצאו מן העיר ותחומיה הם וכל ילידי ביתם, לנור ככפרים או עירות רחוקות משך חמשה עשר או עשרים מיל אשר לא עליהם היה הרעש. ורבים אשר לא רצו להרחיק נדוד, בקשו להם בתוך העיר או מעט הוצה לה איזה מפלט של חצר גדולה או גנות ופרדסים ושם הטו אהלים וישטחו להם שטוח כפי הטוב שיוכלו. לא יבקר הכהן לעליות מיוותים ובעל בעמיו להיכלות עם שכיות החמרה, כי אהלי קדר היו אז לכל כיריעות שלמה, ומלגנה במקשה כעיר בצורה, ושמה על מזוליהם ירחמו, אשר יראו מה הפך לשדי על אהרית

איש מהם אשר לא נאספו אליו ממאה נפש
 ומעלה, ועם היות לב כלם סתרחר כי בצרה
 גדולה גם המה, הנה לא נמנעו מלפקח על
 העניים והאביונים שלא יחסרו בר ולהם
 ומזון ואש ועצים הרבה, לצנת שלג ולאשר
 יאפו או יבשלו להם ולצאצאיהם אתם, והכל
 תמיד בסנים מאירות ואמרי נועם, אם כי
 המעמסה הזאת היתה על שכמם לאורך
 ימים ורבו הפליטים אליהם כמו רבו. וכן בין
 הנוצרים כל הוצות העיר ורחובותיה והצריהם
 וכל קרפף ופרדס, פרוז או מוקף, היו מלאים
 אהלים וצריפים ומכות להתלונן בסתרם יחד
 עשיר ואביון, וגם המה פזרו נתנו לענייהם
 איש כמחנת ידו, כי עת לכל עם ועם כלשונו
 לדרוש את האלהים ולהוליך לפניו צדקו
 לכופר ופדיון נפש. תחשוב אסוא למשפט,
 כי היהודים הדכקים בה' כלם עד הפף וגשים
 שמרו דרך הזקן אבינו לנדרור בעת צרה,
 ויקראו הקהל הקדוש פעם על פעם צומות
 כסדרי קדמונינו על הזועות ועל המפולת.
 וכן בערים רבות קרובות ורחוקות צמו והתפללו
 להפיק רצון תחנה מאת האלהים על העדה
 אשר פה פירר'ה, כי צריכים היו לרחמים
 והוא, יתברך, לבדו יכול לשמור עיר ובית, ויהי
 לגם, כי עם היות דירת הבתים בכל הימים
 האלה סכנה רבה מפני ההרימות שנהיו ואשר
 יחתו בני האדם שתהינה, באופן כי כל שומר
 נפשו ירחק מהאריך לעמוד בהמה, הנה מעולם
 לא במל התמיד באחד מכל עשרת בתי
 התפלה ומקדש מעט אשר לאלהינו פה
 פירר'ה. אמת כי גם הם לקו בכקעים וסדקים
 הוצרכו לתקון. אך לג באופן שיסונו האנשים
 מהתפלל בתוכם ערב ובקר, גם ברוך יהיה
 אלהינו עד נצח, כי בכל המפולת חרב אשר

נושעה. ומי יודע אם גם אלישע כרסואת
 המים נטה באופן מה אל דרך כמיהו. אך
 נעזוב מהפסח בסכלותנו את חכמת אדון
 הנפלאות המרומם על כל הקירה ותהלה,
 ונשיב אל ספורנו וללמד על הכלל. הנה כל
 האישי אשר היתה או סחורתו מתצלאות ונסרים
 וכל דבר הכשר לסכוך, אשריהו ואשרי בניו
 אחריו, כי יאמר אך עשרתי, וזה יען נתקך
 שערם על חד תלת ויותר מרוב הקונים אותם,
 להפזות מהם איש לו אוהלים ומלונות לשבת.
 גם רבים הביאו אל תחת השמים נינות או
 חביות, זה תוקע עצמו עם המתרפסים עליו
 לתוך הדוד, וזה לתוך הפסס, וקנינם ורכושם
 עזבו בבתיים מנורים כאפשר, או עם שומר
 קשואים לגם ולחפץ אלוה ממעל. כי הנה
 עת לשמור את נפשו מאד ועת להשליך בגללה
 את הכסף כאבנים, דיו לכל אדם שיעמוד
 להגן בעד עור עד יעבור זעם.

ועל טוב יזכר תמיד שם רבים מבחירי
 עמנו פרנסי ק'ק פירריה, כמו השר אב
 לאביונים דון יצחק אברבנאל, בן בנו של
 המחבר הגדול נוחו עדן, והשוע המהולל מאד
 יצחק איש פאנו, והקרובים אליו נטעו נעמנים
 סגולה דורנו בני הנשיא יצחק ברכיה זיל
 מפאנו, ואשר גדל שמש באנשי החיל והגדיבות
 יוסף הלוי ואהרן דונאלי, והריר שלמה איש
 מודינה, וכן יחידי סגולה מנקובי ראשית
 המתנדבים בעם ה' קהל קדוש הספרדים,
 יתברכו כלם מאלהי אמן, כי הם וכל גדיב
 לב בלחם, אשר נמצא להם בביתם או באהוות
 נהלתם חצר גדולה ונן געול או כל מקום
 המשתמר רחב ידיים, סתהו שערי צדק לכל
 הנס אליהם, אם דל ואם עשיר, ויתנו לו
 אתם מקלט וגרש לשבת. אופן כי אין

הרעש הראשון שהיה. בתחלת הלילה הוא הפיל כרנע את הגג כלו אל תוך החדר. רק החלק הסוכך על מקום מושבם סביבות האיש נשמר ולא נפל, כי ה' סמך בידו כרנע, ולקול המולה כזאת קמו כולם בצעקת שבר וככיה רבה וימהרו להמלט על נפשם אל הדר אחר. ויהי הם יצאו לא החזיקו נפל יתר הגג אל שארית החדר, גם נפחת קצת מן החדר שהוא למטה, כאופן כי אם עוד מעט שהו שמה, לכל הפנים שכנה דומה נפשם ולא היה חזו נשאר מהם שורש. אלה אסוא הם הברים ראויים לכתבם זכרון על לב ועל ספר ולהודות עליהם לשם ה' נורא תהלות עושה פלא; וכן לרכים אחרים מבני עמנו נעשו פלאים כאלה אשר היה כפשע בינם ולמות ויצילם ה', המבורך לעולם ועד בכל לב ונפש. ודעת לנכון נקל, כי בגלל הבהלות האלה אשר האריכו ימים כאמור, לבד מכל נוקי הריסת הבתים ושבריהם ספו תמו נכסים רבים לרבים מעמי הארץ, וכלים מכלים שונים נשברו ואכזרו, ושבר הסבלים והסוסים והסמינות לעזור בחסוה אל המנום, אם ברכוש או זולתו, גדל להפליא, וגם אני בעניי חסרתי הרבה עד אם זכרתי ונבהלתי. עם הכל עד בשחק נאמן עלי כי לא דאנה נפשי למאומה, ואמרת בלבי: טוב לי כי עוניתי אחרי אשר זו חזיתי וזכיתי לספר כיום מאלה נבזרות אלהינו, אשר כל הנשמה לעד תהללנו. — — —

נהיה בעיר עד כי כל דורך בה רואיו יאמרו לו: שמור רגליך וראשך, -הנה מכל בני ישראל לא מת ולא לקה עד אחד במדרך כף רגל; אפס כי כלם לקו באצבע הנזקים וההוצאות, אשר אמנה לאיש ואיש כערכו רבו ועצמו למעלה.

ואנכי לאלהי ישעי אנכי אשירה, אשלם תודות לחסדיו הגדולים, כעל כל אשר גמלנו כי לבד מכל מה שהפליא כבר לעשות עמי בהוציאו אותי שנת שכ"ז סוף המלאך המשהית בקהל קדוש בולוניאה, הנה ברעש הגדול אשר היה בשעה השלישית ליל שבת-קדש הנורא שזכרתי, נפל הגג על החדר אשר בו הייתי מתגורר עם אשתי וילדינו, ורוב תלכנים והעצים אשר נפלו על משכבי עצמו נחרסו, באופן כי אם נמצאנו אז בחדר הוא כמנהגנו, הן זמן שכיבה הן זמן קימה, היה בלי ספק כותח את כלנו טחון ונשמה, חס ושלום, לא נותרה באחד ממנו. אולם הגוסל להיביים טובות העיר את רוחי שעה אחת מלפנים בהרגישנו הרעש הבינוני, אשר קדם עליו כאמור, כי אז בהרתי שנרד כלנו אל הדר בתי נשואה אשר למטה, ושם ברוך ה' לא דבקתנו הרעה ונצלנו, עד כי אחרי כן היינו גם אנחנו ככל זולתנו נודדים אנה ואנה. גם הנדיב יצחק איש פאנו האמור, בהמצאו ליל השבת הנורא הנזכר עם הכבודה אשתו והשעה ילדיו שתליו זתיים, ואחרים מבני הבית בחדרו סביב לאיש כמנהג, הנה

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il